UIT DE BUITENLANDSCHE TIJDSCHRIFTEN.

S. Budge. Vom theoretischen Nominalismus, Jahrbücher für National Oekonomie und Statistik December 1919.

Waren- oder Anweisungstheorie des Geldes. Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik Band 46, Heft 3.

Het zou een onbegonnen werk zijn hier als regel een verslag geven van het vele dat ook in de buitenlandsche tijdschriften over geldtheoretische onderwerpen verschijnt. Het zou de moeite ook niet loonen. Een groot deel van die litteratuur zijn onrijpe vruchten van onvoldoende denken die wij gerust kunnen laten liggen. De geldtheorie, schreef Diehl niet lang geleden, is het strijdperk geworden voor op het gebied der theoretische economie diletteerende juristen en practici, die hun theoretische argumenten op de geheel oneconomische en zuiver juridische „staatliche Theorie” van den economischen historicus Knapp doen steunen.

Voor een ander deel bestaat die litteratuur uit pennevruchten der bekende theoretici, Heyn, Bendixen, Liefmann, die, hoe interessant hunne denkbeelden ook mogen zijn, zichzelf tot in het oneindige herhalen. Siegfried Budge echter behoort tot de zelfstandigste denkers onder de Duitsche economisten, en geeft in deze artikelen als criticus op Bendixen eenige afwisseling op de gewone bewerking van het thema, twee redenen om een uitzondering voor hem te maken, en zijn bijdragen tot de geldtheorie wat nader te bezien.

Wanneer de theorie, ook in haar beste vertegenwoordigers, nog zoo hopeloos verdeeld over het geldvraagstuk schijnt te zijn, dan is er toch één lichtpunt, n.l. dit, dat het niet moeilijk is aan te toonen, hoe met alle bouwstoffen, die wij thans bezitten, inderdaad een „lueckenlose” geldtheorie op te bouwen is, en de vele verschillen, die er schijnen te zijn, alle op aan elkaar voorbij praten berusten, op onzuiver formuleeren, vaagheden van uitdrukking, niet ten einde gedachte gevolgtrekkingen.

De moeilijkheid van de economie bestaat daarin, dat het wiskunde zonder cijfers is.

Menig schrijver zou versteld zijn over het gebrek aan logica in de eigen redeneering, wanneer hij ze eens in cijfers voorgesteld voor zich zag.

Een economische theorie kan nimmer eklektisch zijn, zij kan niet van hier en van daar wat goeds halen en daarvan één geheel zien te maken; zulk een bouwwerk zal altijd vol tegenspraak blijken te zijn. Een economische theorie moet van één centraal punt uit gebouwd worden, alleen dan zal zij blijken een sluitend geheel uit te maken, waarin zonder moeite alle detailpunten aangebracht kunnen worden, zonder in strijd te komen met de hoofdlijnen.

Het wonderlijke in Budge's leerstellingen is, dat hij Schumpeter, die wel een der sprekendste voorbeelden van een uit een centraal punt methodisch opbouwend denker is, zulk eklekticisme verwijt, doordat hij Schumpeter maar zeer ten deele begrijpt; terwijl hijzelf zeer sterk den indruk van zulk eklekticisme maakt. Dat spruit direct voort uit zijn verwerpen dier waardeleer, die hij en anderen met voorliefde de „subjectieve” noemen, die wij wat ons betreft liever de Oostenrijksche of de grenswaardeleer noemen omdat het woord „subjectief” misschien al dadelijk aanleiding tot misverstand geeft. Want het is weliswaar volkomen juist, dat de grenswaardeleer van het subject uitgaat, maar aan den anderen kant heeft niemand juist beter dan de Oostenrijkers uit dat subjectieve het zoogenaamd objectieve waardeverschijnsel weten te verklaren. Wanneer dan ook voor de zooveelste maal door Budge wordt beweerd, dat het subjectivisme het in de ruilwaarde aanwezige sociale element verwaarloost, en dus tegenover een goed van zoo uitgesproken sociale natuur als het geld te kort schieten moet, dan is dit wel een van de grootste economische vergissingen die men maken kan.

Men komt er niet, door voortdurend het woord sociaal in den mond te nemen. Men moet doordringen tot het begrip, en dan komt men tot dit resultaat, dat wij sociaal noemen, al wat de samenleving der menschen aangaat. En het spreekt dan wel vanzelf, dat men het niet ver kan brengen bij het onderzoek der sociale verschijnselen, wanneer men den mensch uitschakelt, van den mensch abstraheert, zooals de aanhangers der zoogenaamde sociale school, Stolzmann o.a., doen. Het sociale krijgt dan een

soort metaphysischen oorsprong in plaats van op de natuurlijke wijze in den mensch zelf te wortelen; voort te komen uit de eigenschappen van den mensch, zooals die zich ontwikkelen in het verkeer met andere menschen.

Het is dan ook al even verkeerd van het geld te spreken als van een „Gut von ausgesprochen socialer Natur”, alsof dat iets bijzonders was bij een economisch onderwerp. De economie houdt zich alleen met sociale verschijnselen bezig, en wel met een onderdeel daarvan, met die verschijnselen, die uit het ruilverkeer voortkomen. En het is juist de onvergankelijke eer der „subjectivistische school”, als men ze dan zoo noemen moet, dat zij de anatomie van het sociale lichaam op economisch gebied heeft opengelegd, het weefsel, dat te fijn was om door menschenoog te kunnen worden onderscheiden, op zij heeft gelegd, en daarmee de groote verbindingsaderen aan het licht heeft gebracht, uitgaande van den mensch en teruggaande naar den mensch, die het hart der samenleving is. Haar bestrijden doen alleen degenen die haar niet begripen. Gelukkig is in de wetenschap hun getal voortdurend afnemend.

Aan de subjectieve waardeleer verwijt Budge, en dit niet geheel ten onrechte, dat het haar nog niet gelukt is een geheel bevredigende oplossing van het geldvraagstuk te vinden, dat het hare aanhangers nog altijd niet gelukt is eensgezind over dit vraagstuk te worden. Maar als hij meent, dat dit aan een grondfout dier leer ligt, vergist hij zich. De tegenwerping ligt voor de hand, dat ook buiten de subjectieve waardeleer geen eenheid over het vraagstuk bereikt is. Dit zou echter een goedkoop argument zijn. Wij willen dan ook verder gaan, en juist aan de hand van deze artikelen van Budge nog eens aantonen, dat de subjectieve waardeleer alle gegevens voor een volmaakte geldtheorie verstrekt, dat deze er alleen nog niet is, omdat men de laatste consequenties nog niet getrokken heeft, en dat zulk een geldtheorie op geen enkele andere basis op te trekken is.

Het komt er maar opaan allerlei misverstanden te elimineeren, door verduidelijking van termen, analyseeren van uitdrukkingen op hun juiste beteekenis en waarde. De artikelen van Budge zelf zijn vol van deze misverstanden.

Het gemakkelijkst heeft Budge het natuurlijk waar hij zich tegen Knapp en Bendixen wendt. Dat Knapp met zijn, niet alleen ignoreeren maar zelfs negeren van het waarde vraagstuk in het geld-

probleem, dat waarde vraagstuk, *het* geld vraagstuk voor den econoom, niet oplossen kon, mag nu wel als een communis opinio worden aangenomen. Knapp heeft alleen een theorie gegeven, o.i. een verkeerde immers eenzijdige theorie, als antwoord op de vraag: welke factoren het ruilmiddel *scheppen*. Dat komt ook duidelijk uit in de formuleering die hij van het vraagstuk geeft, en waarmee hij de heele oplossing meent te geven. „Das Geld ist ein *Geschöpf* der Rechtsordnung.” Wij mogen als economen zoover gaan van te zeggen, dat ons dat volmaakt onverschillig is, dat wij het onderzoek daarvan gaarne aan den economischen historicus overlaten, dat wij alleen antwoord op de vraag wenschen: gegeven een algemeen ruilmiddel, wat bepaalt dan de waarde van de eenheid van dat ruilmiddel. Waarom is geld ons zooveel waard als het is, waarom niet het dubbele, het tienvoudige, honderdvoudige, of de helft, een tiende, een honderdste?

Tot zoover geen verschil tusschen Budge en ons. Maar dan komen wij al dadelijk manshoog in de misverstanden.

Budge noemt nu Knapp's leer het nominalisme, wat hij wat ons betreft doen mag, mits hij dan maar niemand nominalist noemt, die het niet met Knapp eens is. Dat hij dat wel doet, zullen wij zien.

En het nominalisme noemt hij dan deze leer: „dat een eigen waarde van het geld niet bestaat.” Hier schuilt een tweede misverstand. Men kan deze uitdrukking op zeer verschillende wijze opvatten. Of op de manier van Knapp: dat voor het geld geen waardeprobleem bestaat. Deze wijze van opvatting is het summum van gebrek aan logica. Het waardeprobleem bestaat nu eenmaal wel, om de zeer eenvoudige reden, dat het geld het middel is om waarden te ruilen en dus, daaraanvoorafgaand, te vergelijken. Wanneer men dus het waardeprobleem in het geld ignoreert, dan kan dat alleen beduiden, dat men zich met het economisch geldprobleem niet bezig houdt, maar slechts met het juridisch en historisch geldprobleem. Wanneer Knapp nu echter zoover gaat van het te willen negeeren, het bestaan ervan te willen ontkennen, dan komt zelfs hij niet verder, — kan hij ook niet verder komen, — dan vol te houden, dat dat economisch geldprobleem er niet op aan komt. Een standpunt, dat een kind hem kan weerleggen.

Er is echter nog een geheel andere opvatting van de uitdrukking: dat het geld geen eigen waarde heeft, mogelijk, waarbij de nadruk valt op het woordje: *eigen*. Ja, men kan zelfs volhouden, dat het geld geen *waarde* heeft, en toch het geldprobleem als het

waardeprobleem par excellence beschouwen: dus een direct aan Knapp tegenovergesteld standpunt innemen. Dat Budge door zijn definitie van het nominalisme al deze theoriën verwart met de leer van Knapp, zullen wij zoo straks zien.

Eerst keeren wij echter terug tot zijn bestrijding van Bendixen's nominalisme. Zeer juist toont Budge aan, dat men niet, zooals Bendixen heeft getracht te doen, Knapp's standpunt kan innemen, dat het geld geen waardeprobleem inhoudt, en die theorie aanvullen, met een poging om de waarde van het geld te verklaren. Zoodra men dat doet, is men van Knapp's standpunt afgegleden. Het verandert niets aan de zaak of men inplaats van *waarde* het woord: koopkracht gebruikt. Immers daarmee wordt volkomen hetzelfde bedoeld. Knapp's stelling is juist, dat er geen koopkrachtprobleem voor het geld bestaat, dat de staat dat probleem bij voorbaat heeft weggenomen, door zijn „benoeming” van het geld. Volgens Knapp is het geldprobleem dáármeê opgelost, dat de staat heeft gezegd: ik schep een geldeenheid, die ik gulden noem. Hoeveel men voor dien gulden koopen kan, is volgens Knapp geen probleem.

Waar Bendixen dit probleem wel stelt, ja zelfs het praktische vraagstuk van een ruilmiddel, dat zoo vast mogelijk van koopkracht is, tot de kern van zijn onderzoek maakt, daar is hij, zooals Budge zeer terecht beweert, reeds van Knapp verwijderd, en is, wat het geldwaardeprobleem betreft, onbewust in de quantiteits-theorie afgegleden . . . die hij dan echter krampachtig voorgeeft te bestrijden. Maar hieruit volgt dan ook direct, dat Budge in Bendixen reeds niet meer het nominalisme, zooals hij het definieerde, bestrijdt.

Het nominalisme van Bendixen is reeds iets geheel anders dan dat van Knapp. Geld is volgens Bendixen — aldus definieert Budge naar het mij voorkomt terecht — een in waardeeenheden uitgedrukt, in geldteekenen belichaamd, door voorafgaande praestaties verworven recht op de consumptibele productie. Dit is in het algemeen juist, maar het is dan ook niet iets van wereldberoerende nieuwhed, integendeel dat het zeer wel overeentebrenge is, met wat men tot dusverre van het geld meende, blijkt overtuigend daaruit, dat al de gevolgtrekkingen die Bendixen uit zijn definitie trekt, als de eene druppel water op de andere lijken op de quantiteistheorie. Dat dan ook Knapp's nominalisme eerst in staat zou zijn geweest het bestaan van papiergeld te verklaren, is onjuist.

Wil men echter volhouden, dat Bendixen's nominalisme deze verklaring kan geven, dan zegt men niets anders, dan dat de quantiteitstheorie ze reeds gaf. Immers Bendixen redeneert dan verder als volgt: Geld is als het ware een bon voor goederen. Hoe meer bons uitgegeven worden, hoe minder de waarde van iedere bon wordt. De quantiteitstheorie in optima forma.

De oplossing van het probleem zoo groot mogelijke waardevastheid te geven aan het geld zoekt hij dan daarin — alweer in volkomen overeenstemming met de quantiteitstheorie — dat de bons alleen tegelijk met de goederen moeten vermeerderd en verminderd worden. Daarom keurt hij in principe een metaalstandaardstelsel af. Immers, de vermeerdering van het geld hangt daarbij niet af van de vermeerdering der goederen in het algemeen, maar van de vermeerdering van de goudproductie. Ook dit zal ieder quantiteitstheoreticus volkomen met Bendixen eens zijn; wanneer men desniettemin nog vrij algemeen voor een gouden standaard is, berust dat dan ook alleen op praktische gronden: n.l. deze, dat de praktische voldoening aan de door Bendixen volkomen terecht gestelde theoretische eischen vrijwel onmogelijk is; dat Bendixen's „klassische Geldschöpfung” door middel van den warenwissel in dit opzicht geheel te kort schiet; en dat men door ten minste den band met het goud te leggen, zooal niet *positief* een volmaakt geld schept, althans *negatief* dit bereikt, dat men maar niet tot in het oneindige geld in omloop brengt; dat men dus een rem aanlegt, en zich niet al te ver van het ideaal kan verwijderen.

Een zeer juiste opmerking maakt Budge, waar hij zegt, dat het eenige verschil tusschen Bendixen en de quantiteitstheorie dit is: dat Bendixen weliswaar ziet, dat de koopkracht van het geld van de hoeveelheid afhangt, maar dat hij niet ziet, door welk mechanisme dat gaat: dat hij zich dat zoo voorstelt, alsof de volkshuishouding een van uit een centrale geleide organisatie was, waar goederen tegen bons worden uitgereikt; terwijl de quantiteitstheorie de verklaring op de markt, dus in de werkelijkheid zoekt.

De verdere polemiek van Budge tegen Bendixen is echter lang niet zoo sterk, en concentreert zich in een bestrijding van de bewering dat het geld geen waar zou zijn. Hier zijn wij dus reeds in wat de titel van het tweede artikel belooft: in de controverse: waar of aanwijzing, en meteen in het middenpunt van het warnet van misverstanden.

Bendixen, aldus Budge, is tot de „waardeloosheid” van het geld gekomen door een verkeerde analogie met het entreebillet, de bon. De bon is niet een voorwerp van ruil maar een bewijsoorkonde van een voltrokken ruil. Het geld daarentegen is een voorwerp van een zelfstandige ruilhandeling, moet daarom waarde hebben.

Onderzoekt men deze tegenwerping van Budge, dan ziet men dat ze half juist, half onjuist is. Er is een verschil, en een zeer groot verschil, tusschen een bon en een geldstuk. Een bon of een entreebillet luiden op een bepaalde praestatie; een geldstuk luidt niet op een bepaalde praestatie, maar op een bepaald deel van het geheele volksinkomen, dat door het bestaande prijsniveau wordt aangewezen. Voorzoover heeft Budge volkomen gelijk. Volgt daaruit nu, dat geld waarde heeft, een bon of entreebillet niet? Wat voorwerp van een ruilhandeling kan zijn, zegt Budge, moet waarde hebben. Het is waar dat een bon of een entreebillet in den regel geen voorwerp van een ruilhandeling zijn, niet verkocht en gekocht plegen te worden. Maar kan dat ook niet het geval zijn? Als wij het tevoren niet wisten, dan zou de oorlog met zijn handel in allerlei bons het ons wel geleerd hebben. Het verschil tusschen een bon en een geldstuk kan dan ook niet zijn dat het eene waarde heeft, het andere niet. Dat verschil ligt daarin, dat voor het eerste het waardeprobleem niet bestaat, voor het tweede wel. Voor een bon is het geen vraagstuk, wat hij waard is, voor het geld is dat wel een vraagstuk. Een bon voor een brood is een brood waard, maar hoeveel brood is een gulden waard? Dat is de vraag. En hoe komt het, dat een gulden nu eens 2 K.G. brood, dan weer veel meer of veel minder waard is.

Beide, zoowel geld als een bon zijn *in den gewonen zin van het woord, wat waard*, wij waardeeren ze. Dat weet zelfs een kind, en men maakt er zich dan ook al te gemakkelijk af¹⁾, zoo men dit in het midden brengt tegen een theorie, die beweert, dat het geld *geen waarde heeft in den zin, dien wij daaraan volgens de grensnutttheorie in de theoretische economie hechten*.

Ziehier nu een geheele comedie van misverstanden en vergissingen. Knapp ontkent de waarde van het geld, hij zou daarmee inderdaad iets economisch zeer juists hebben kunnen bedoelen,

¹⁾ Zoo Mr. Fryda in zijn critiek in de Gids van mijn openbare les te Utrecht, waarbij hij meent zich tegen mij op Böhm Bawerk te kunnen beroepen. Niet oneigenaardig kan juist het na te noemen geschrift van Böhm Bawerk Mr. Fryda van zijn vergissing genezen.

maar hij bedoelt er iets geheel onhoudbaars mee. Bendixen kneedt het om in de volkomen juiste quantiteitstheorie, maar ziet dit zelf niet in, in zijn onbewusten wensch om iets nieuws gevonden te hebben. Schumpeter, die nadrukkelijk zegt, dat zijn theorie niëts nieuws inhoudt, indentificeert hetzelfde bewust met de quantiteitstheorie; en Budge, uitgaande van het criterium, dat nominalist is, wie in het geld een aanwijzing ziet en er geen eigenwaarde aan toekent, noemt zoowel Knapp als Schumpeter nominalist niet alleen, maar scheert ook beide geheel over één kam, en houdt vol, dat nominalisme en quantiteitstheorie niet te vereenigen zijn, en dat het van de zijde van Schumpeter eklekticisme is, dat hij toch doet. En uit een bewering als die van Budge tegenover Schumpeter, dat het geld een waar is en waarde heeft, volgt dan weer logisch het misverstand van Knapp en de zijnen, die hun tegenstanders voor „metallisten” aanzien: meenen, dat volgens dezen geld uit een stof van waarde moet bestaan. Zij verwisselen daarmee, zoo Budges uitdrukking, waardeloos met stofwaardeloos of stofloos. „Het eerste is een economisch, het tweede een technisch begrip. Stoflooze zaken, *immaterieele rechten* kunnen groote waarde hebben”.

Met deze laatste uiting verschaft Budge ons nu een uitstekend aangrijpingspunt voor de critiek. Wij gaan dan uit van zijn stelling, dat immaterieele rechten groote waarde kunnen hebben. Niemand zal dit in den gewonen zin van het woord ontkennen. En daaruit volgt dan de directe gevolgtrekking, dat immaterieele rechten, b.v. het hypotheekrecht, een *goed* zijn.

Voor de weerlegging van deze stelling heb ik nu het bijzondere voorrecht mij op Böhm Bawerk te kunnen beroepen, en niet op een toevallig daarheen geworpen zinnetje, als zooiets bij Böhm Bawerk mogelijk zou zijn, maar op een geheel geschrift, dat met het speciale doel geschreven is, om deze stelling te bestrijden: zijn in 1881 verschenen meesterstukje: *Rechte und Verhältnisse vom Standpunkte der volkswirtschaftlichen Güterlehre*.

De korte zin van dit geschrift is aldus samen te vatten: wanneer men immaterieele rechten, die de beschikking over het geheel of een deel van de nutspraestaties van een „goed”, (immers een ding dat nut praesteert, en om die nutspraestaties *waarde* heeft) ook als „*goed*” gaat betitelen, dan is dat in strijd met de logica. B.v. een huis is een goed. Nu zou daarnaast een recht van hypotheek op dat huis ook een goed zijn, een recht van koop van dat huis ook een

goed, het eigendomsrecht van dat huis ook een goed zijn. Men zou zoo het aantal goederen tot in het oneindige kunnen vermeerderen door het vestigen van rechten. Het is duidelijk dat men hier te doen heeft met een verwisseling van het persoonlijk standpunt, met het standpunt der geheele volkshuishouding; tevens met een verwisseling van het woord *goed* in verschillende beteekenissen. Het pseudobegrip „goed”, aldus Böhm, betreft niet *het bestaan* van goederen, maar alleen *hun betrekking tot individuen*. Het zou absurd zijn van *het gewone spraakgebruik* te eischen, dat het nu verder het woord *goed* niet meer in dien zin zou gebruiken, maar van het *wetenschappelijk spraakgebruik* mag men dat wel eischen, omdat anders de scherpe begripsomlijning te kort komt.

Praktisch van belang noemt Böhm Bawerk dan de onderzoeking o.a. voor het crediet. Merkwaardig genoeg is hij niet een stap verder gegaan en heeft hij niet ook de consequentie voor het geld getrokken. In deze studie toch van Böhm Bawerk ligt feitelijk de eerste stap voor het op juiste wijze oplossen van het geldvraagstuk. Böhm Bawerk heeft dat niet gezien, waarschijnlijk doordat hij zich betrekkelijk weinig met het geldprobleem heeft opgehouden. Zoo is hij evenals Roscher e.a. tot de slotsom gekomen, dat het geld een kapitaal-goed zou zijn, omdat het de productie zou bevorderen, immers het verkeer der goederen vergemakkelijkt. Iets dergelijks zegt ook Budge in deze studie: „in de eigenschap den goederenomloop te vergemakkelijken ligt „toch” (zoo Budge als het ware verontschuldigend, hij voelt zelf waarschijnlijk dat er iets hapert) een ontzaglijk nut.”

Mises heeft afdoende de onjuistheid van deze opvatting van Böhm Bawerk aangewezen. (Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel, blz. 74 vlg.) De vergelijking met het transport (die ook weer door Mr. G. M. Verrijn Stuart wordt gemaakt, in zijn bespreking van mijn openbare les in de Economist 1920, blz. 60) gaat niet op. Men is daarbij het slachtoffer van een dubbele betekenis van het woord verkeer, dat zoowel: *vervoer in de ruimte*, als *ruil* kan beduiden.. Het geld draagt niet bij tot het brengen van de goederen naar een andere plaats, maakt de gemeenschap daarom niet rijker; ruil is zonder tusschenkomst van eenig *goed* denkbaar. (Merkwaardig genoeg komt Mises nu zelf niet eens tot de voor de hand liggende conclusie, dat het geld dan ook geen goed is; maar zegt nadrukkelijk (blz. 77): das Geld ist immer ein wirtschaftliches Gut.)

Juist zooals het nu is met het gebruik van het woord : *goed*, zoo is het ook met het gebruik van het woord *waarde*. Wij zullen niet van het gewone spraakgebruik eischen, dat het onderscheid in uitdrukking zal maken al naar dat het spreekt van een brood-bon of van een brood. Maar voor den economischen onderzoeker moet het toch duidelijk zijn, dat hier van twee soorten „waarde” sprake is; dat een bon op een andere manier een „waarde” is dan een boterham. Het onderscheid is, dat het tweede een *goed van waarde* is, het eerste een *recht op een goed van waarde* voorstelt. De „waarde” van de broodbon is niet direct, maar afgeleid; niet de gebruikswaarde van het stuk papier, maar de gebruikswaarde van het stuk brood, dat ingeruild kan worden voor de bon. Juist zoo is het met geld, het heeft geen eigen waarde, maar *vertegenwoordigt* waarde; is een recht op een ding van waarde. (Recht hier genomen in economischen zin, niet in streng juridischen zin). Maar evenzoo, als wij in het gewone spraakgebruik een recht, een *goed* noemen, evenzoo zeggen wij in dat spraakgebruik dat een recht (en dus ook geld) *waarde* heeft.

Valt dus Budge's critiek ineen, ook wat hij zelf tegenover de door hem gecritiseerde leer plaatst, houdt niet beter stand. Dat komt n.l. neer op de zoogenaamde classieke waardeleer: vraag en aanbod beslissen op het oogenblik, en de productiekosten op den duur over de waarde, evenals dat het geval is met alle goederen. Over het gebrekkige dezer theorie in het algemeen, vergeleken bij de grenswaardeleer, behoeven wij hier op het oogenblik niet uit te weiden; alleen zij terloops opgemerkt, dat zij niets „sociaals” bevat, dat ook niet in de grenswaardeleer tot haar recht zou komen.

Wij willen hier alleen beschouwen, hoezeer deze leer in het bijzonder tegenover het geld tekort schiet. Daarmee doelen wij echter niet op het feit, dat, zooals Budge ook opmerkt, de *productiekostenfactor* bij het geld vervallen kan, zoo het in beperkte mate aangemaakt wordt; het geld is dan een monopoliegoed. Dit zegt niets tegen Budge. Maar wat te zeggen van twee andere stellingen, die wij dan naast de genoemde vinden: de eerste: dat door ieder quantum ruilmiddel *boven een technisch minimum* (dit voorbehoud is ten eenen male overbodig) de ruilmiddeldienst verricht kan worden . . . waarmee de rol van de *vraag* dus verdwenen is. En de tweede stelling: dat ook het *aanbod* van geld niet beslissend is voor de waarde en dat dit zelfs . . . de kern van het geldpro-

bleem is. Budge meent n.l. ten onrechte, dat boekschulden, die niet als bankschulden gelijk te stellen zijn met ruilmiddel vermeerdering, tóch ook tot verhooging van prijzen leiden. Hij ziet voorbij, dat er bij een boekschuld, anders dan bij een bankdeposito, geen sprake is van een *vermeerdering*, slechts van een *verplaatsing* van koopkracht.

Er is nu niets meer van de geldwaardetheorie van Budge over, de vraag niet, het aanbod niet, de productiekosten niet. Hij ziet dat echter niet, en verwacht zich nu verder in een net van tegenstrijdigheden.

Werd eerst voor de geldwaarde, en dus voor het prijsniveau, de hoeveelheid geld beslissend geacht, thans leest men plotseling: dat de hoeveelheid geld van de prijzen afhangt. Dus juist het omgekeerde. Dan weer leest men, dat door een vermeerdering van de productie ook de prijs som der producten stijgen moet; wat wijst op de opvatting, dat de prijzen der producten een constant element zouden zijn, en dus de geldwaarde iets constants zou zijn. En dit zou zoo gebeuren, dat eerst de prijzen stijgen, en daardoor een vraag naar ruilmiddel ontstaat „om de gestegen prijs som te realiseren”. Vraag zou dus tegelijk aanbod beteekenen. Vraag en aanbod zijn in zulk een gedachtengang geheel een. En het is voldoende dat een koopman het in zijn hoofd krijgt, hooger prijzen te vragen, om meteen een geldvermeerdering te krijgen.

Daarnaast vindt men dan weer de uiting, dat de volkshuishouding er op uit is door de noodige elasticiteit in het ruilmiddel prijsveranderingen zooveel mogelijk te voorkomen, wat weer zeer sterk op een quantiteitstheoretische gedachte lijkt. Terwijl dan ook plotseling aan Schumpeter toegegeven wordt dat zulke „elastische ruilmiddelen” geen waar maar aanwijzing zijn, echter niet op goederen, maar op goud, wat geheel op hetzelfde neerkomt. En daar Budge ook de mogelijkheid van een uitsluitend uit papier bestaand geld heeft toegegeven, heeft hij daarmee tegelijk de heele waren theorie opgegeven, terwijl hij in het geheele artikel ook feitelijk niet duidelijk maakt, wat hij eigenlijk op de quantiteitstheorie heeft aan te merken.

Men mag het betreuren, dat Schumpeter in zijn artikel („Das Sozialprodukt und die Rechenpfennige”) niet de laatste conclusie der geldtheorie getrokken heeft, en de verhouding tusschen quantiteitstheorie en grensnuttheorie heeft blootgelegd. Hij zou dan niet alleen het verwijt van Budge hebben ver-

meden, dat hij nominalist is geworden om de moeilijkheid te ontgaan, dat de „subjectieve waardeleer” niet in staat zou zijn het geldwaardevraagstuk op te lossen, maar hij zou ook de werkelijke beteekenis hebben aan het licht gebracht van de tegenstelling: waren- of aanwijzingstheorie van het geld (die ook schrijfster dezes niet duidelijk was toen zij indertijd het opstel van Schumpeter in dit tijdschrift besprak.)

Er zou dan gebleken zijn, dat het geld, juist omdat het een aanwijzing is, en geen goed, geen eigen waarde heeft maar een recht is op de waarde van andere goederen; dat de driedeling, die Knies indertijd al gemaakt heeft met een juist voorvoelen van de waarheid, in productiegoederen, consumptiegoederen en geld, de oplossing inhoudt. Immers, ~~waar~~ het geld geen goed is, kan het ook geen productiegoed en geen consumptiegoed zijn. En waar het geen goed is, kan het ook geen grensnut hebben.

Ware het nu een bon op een bepaald goed, dan zou het althans het grensnut van dat bepaalde goed vertegenwoordigen. Waar het echter een aanwijzing is op een bepaald deel van den geheelen consumptibelen voorraad, van het geheele maatschappelijke inkomen (wat hetzelfde begrip is), daar vervalt het geheele idee van grensnut, dat juist berust op vervulling van bepaalde behoeften. Alleen door voor het geld de grensnutgedachte op te geven, ontkomt men aan de moeilijkheid der cirkelredeneering, waarin men onverbiddeijk gevangen raakt, wanneer men de waarde van het geld van het nut af wil leiden, daar immers het nut van het geld juist van de waarde afhangt ¹⁾) Die cirkelredeneering spruit daaruit voort, *dat een bepaalde hoeveelheid geld niet, zooals goederen,*

¹⁾ Waar Professor Verrijn Stuart in zijn onlangs uitgekomen *Grondslagen der Volkshuishouding* mij in den mond geeft, dat de gangbare prijs-theorie den prijs uit den prijs zou verklaren, berust dit op misverstand. Ik heb dit nimmer beweerd, en het is ook mijne meening niet.

Het prijsvraagstuk bestaat feitelijk uit twee deelen: wanneer een prijs bepaald wordt, worden twee ruilwaarden bepaald: die van het geld en die van het goed. De gangbare prijs-theorie houdt zich alleen bezig met het tweede vraagstuk en bemoeit zich niet met het eerste. Zij tracht te verklaren, waarom b.v. het eene voorwerp f 10, het andere f 20 enz kost. Zij bemoeit zich niet met de vraag waarom beide voorwerpen niet inplaats van f 10 en f 20 bv. f 100 en f 200 kosten. Met dit vraagstuk houdt zich de geldtheorie bezig, en bij de oplossing van dit vraagstuk is het, dat men de genoemde cirkelredeneering aantreft. Op de gangbare prijs-theorie echter heb ik niets hoegenaamd aan te merken.

een bepaald nut heeft, maar dat een geldhoeveelheid van iedere denkbare grootte dezelfde nutspraestaties kan vertegenwoordigen.

De geheele *beteekenis van de tegenstelling: waren- of aanwijingstheorie* bestaat dus daarin, dat men voor *het geld de grensnut-gedachte zal moeten opgeven*. Zoodra men dit gedaan zal hebben, heeft men een geheel afgerond, logisch geheel verkregen. Dat men zoo moeilijk daartoe komen kan, zal wel daarin liggen, dat men er eenigszins een lèse majesté tegenover de grensnuttheorie in ziet. Ten onrechte. De verdienste der Oostenrijksche methode is niet bepaald tot de grensnut gedachte, zij ligt in de methode, en juist deze methode stelt in staat tot een volkomen zuivere oplossing van het geldvraagstuk te komen. Zij lost het waardevraagstuk op, en toont juist daardoor helder aan, waarom geld geen *waarde* in strikt wetenschappelijken zin heeft. Zij lost het vraagstuk op, hoe het mogelijk is, zich een ruilverkeer te denken, zonder eenig *lichamelijk* ruilmiddel. Terwijl toch aan den anderen kant het geldvraagstuk een waardevraagstuk blijft: immers de vraag is, welke waarde het geld, de geldeenheid, representeert.

Zeër zou tot oplossing van al deze vraagstukken bijdragen, zoo men verder afstand kon doen van namen als „nominalist” en dergelijke, die, zooals uit Budges artikel wel afdoend gebleken is, slechts verwarring kunnen stichten.

E. C. VAN DORP.